

11 EYLÜL SALDIRISININ TÜRKİYE YAZILI BASININDAKİ SUNUMU

Erdal Dağtaş*
Levent Yaylagül**

Özet: ABD'ye karşı gerçekleştirilen "11 Eylül" saldırısının Türkiye'deki yazılı basın ortamındaki temsiliyeti bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yazılı basını temsilen seçilen Cumhuriyet, Evrensel, Milliyet, Türkiye, Yeni Şafak ve Akit gazetelerinin saldırı sonrasındaki bir haftalık süre boyunca, ön sayfalarında yer verdiği haberler ve başyazılar içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda, incelenen gazetelerin benimsedikleri ideolojik arkaplana dayalı olarak tutum geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Evrensel ve Akit gazetesi, kısmen de Yeni Şafak dışındaki, merkeze yakın duran gazeteler (Milliyet, Cumhuriyet ve Türkiye) egemen ideolojinin benimsenmesi ve/veya bu ideolojinin devamı yönünde konuya yaklaşmışlardır.

Anahtar Sözcükler: 11 Eylül saldırısı, yazılı basın, egemen ideoloji.

THE PRESENTATION OF 11th SEPTEMBER ATTACK AT WRITTEN PRESS IN TURKEY

Abstract: The subject of this study is the representation of "11th September" attack to the USA on the written press atmosphere in Turkey. The news and the editorials which were published after the attack during a period of week on the front pages of the newspapers Cumhuriyet, Evrensel, Milliyet, Türkiye, Yeni Şafak and Akit chosen to represent the written press were analysed with the method of content analysis. As a result of the obtained findings, it was observed that, the newspapers had an attitude towards the event based on their ideological backgrounds. The papers that trend on the center of the political scale, such as Milliyet, Cumhuriyet and Türkiye (except for Evrensel, Akit and at some level Yeni Şafak) have introduced the event as the adoption of the hegemonic ideology of the USA and its continuity.

Keywords: 11th September attack, written press, hegemonic ideology.

*Yard. Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü
** Dr.

11 EYLÜL SALDIRISININ TÜRKİYE YAZILI BASININDAKİ SUNUMU

1. Giriş

11 Eylül 2001 tarihi, insanlık için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu tarihte, dünyanın süper gücü olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli ticaret merkezi (Dünya Ticaret Örgütü) uçaklı saldırıya uğrayarak yıkılmış ve pek çok insan ölmüştür.

ABD'nin büyük bir şok yaşadığı bu olay sonrasında, ülkenin istihbarat örgütleri ve güvenlik sistemine ilişkin ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Ancak, bundan da önemlisi, soğuk savaş yıllarında bile böylesi bir saldırıyla karşılaşmayan ABD süper gücünün, yayılcı anlayışını (Ortadoğu coğrafyasına ilişkin olarak kağıt üzerinde saklı tuttuğu) devreye sokacak ve bunu dünya kamuoyu önünde de meşrulaştıracak bir sürece girmiş bulunmasıdır.

Nitekim, 11 Eylül saldırısını izleyen aylarda, terör örgütü olarak ilan ettiği Taliban ve Usame Bin Ladin'i ortadan kaldırmak için Afganistan'a gerçekleştirdiği saldırı ve yine 2003 yılının baharında Irak'a karşı açtığı savaş bu eğilimin izdüşümlerini oluşturmuştur. Her iki ülkede de mevcut yönetimleri yıkararak, kendi ortakhında ve denetiminde yapay iktidarların başa geçmesini sağlayan ABD, teröre destek olduğunu iddia ettiği diğer Ortadoğu ülkelerine de yapacağı saldırıların zamanını kollamaktadır.

Belli çevrelerce, ABD'nin terör örgütlerini yok etmekten öte; Ortadoğu coğrafyasına yerleşerek, hegemonyasını sağlamlaştırma ve buradaki zengin petrol ve enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü artırma çabalarına ilişkin değerlendirmeler de belli bir önem taşımaktadır.

Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana topraklarında böylesi büyük bir saldırıyla karşılaşmayan ABD'ye 11 Eylül tarihinde gerçekleştirilen saldırının medya açısından nasıl değerlendirildiği de incelenmesi gereken bir diğer konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, "11 Eylül Saldırısı"nın Türkiye'de yayımlanan gazetelerde nasıl ele alınarak sunulduğu bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Varsayımları ve Yöntemi

Bu çalışmada farklı ideolojik kitlelere seslenen gazetelerin nasıl gündem oluşturdukları ve "tarafsızlık ölçütü"ne (1) ilişkin olarak "11 Eylül" olayı bağlamında nasıl bir görünüm sergiledikleri karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir. Araştırmaya yön veren temel varsayımlar ise şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Kitle iletişim araçları – çalışmada analiz edilen gazeteler – tarafsızlık ölçütü ardında belli politik çıkarların ve benimsedikleri ideolojilerin sözeülüğünü yapmaktadır. Bu açıdan Türkiye'deki yazılı basın, "11

Eylül" saldırısına ilişkin olarak egemen ideolojinin ya da sınırlı da olsa muhalefetin çeşitli kanatlarının sunumunu yapmaktadır.

2. Türkiye'deki medya ortamında tekeli bir yapılanmaya sahip olan medya temsilcileri egemen ideolojinin yeniden üretimine katkıda bulunurken; alternatif ya da karşıt medyalar benimsedikleri ideolojiyi yaşatma yönünde İslami referanslara ya da radikal sol düşünceye dayalı olarak görüşlerini kamuoyuna yansıtmaktadır.
3. ABD'ye yapılan "11 Eylül" saldırısı bağlamında, incelenen gazetelerin takındığı Amerikan taraftarı ya da Amerikan karşıtı tutumların şekillenmesinde medyanın da içerisinde yer aldığı toplumsal yapının ekonomi politikası belirleyicidir.
4. Türkiye'deki yazılı basın uluslararası sorunlarda, genellikle egemen ideoloji tarafından inşa edilen çerçeveleri yeniden üretmekte, olayları bu çerçeveler içinde aktarmaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan "11 Eylül'de ABD'ye karşı gerçekleştirilen saldırı"nın, Türkiye'deki yazılı basın ortamında nasıl bir tepkiyle karşılandığının analizini ortaya koyabilme açısından farklı ideolojik kitlelere seslenen gazetelerin seçilmesi esas alınmıştır. Bununla birlikte, bu çalışmada analiz edilecek gazetelerin seçiminde göz önünde bulundurulmuş bir diğer nokta da, "sahiplik yapısı / mülkiyet yoğunlaşması" olmuştur. Gerek siyasal İslam'ı savunan gazeteler gerekse merkez sol ve radikal solu temsilen seçilen gazetelerin mülkiyet yapıları merkezdeki kitlesel yayıncılığı benimsemiş gazetelere kıyasla bir yoğunlaşma sergilememekle birlikte; sözü edilen yayınların alternatif / karşıt / marjinal medya kapsamında değerlendirilmeleri bağlamında çalışmanın yazarları tarafından incelenmeleri uygun görülmüştür.

Özetle bu çalışmada, Milliyet gazetesi merkezi, Cumhuriyet gazetesi merkez solu, Evrensel gazetesi radikal solu, Türkiye gazetesi milliyetçi-muhafazakar ve beraberinde devletçi bir çizgiyi, Yeni Şafak ve Akit gazeteleri ise radikal sağ (siyasal İslam'ı) temsilen seçilmiş ve "11 Eylül" saldırısına ilişkin olarak sergiledikleri tutumlar analiz edilmiştir.

Kuramsal dayanağını eleştirel paradigma çerçevesinde çizen bu çalışmada, araştırma tekniği olarak nicel ve nitel "içerik çözümlemesi" kullanılmıştır. Bir başka deyişle, nitel içerik çözümlemesi, aynı zamanda nicel bulgularla da desteklenmiştir.

Bu olay, acaba Türkiye'deki medya ortamında nasıl yansıtılmıştır? Benimsenen kuramsal yaklaşım çerçevesinde, saptanan varsayımlara dayalı olarak bu sorunun cevabı aranacaktır.

Çalışmada Benimsenen Kuramsal Yaklaşım

Kültürel çalışmalar, ekonomi politikasının temel belirleyicileri olan ekonomi ve sınıf gibi nosyonları reddetmekte, analizinde emeğin yerine kültürü koymaktadır. Oysa ekonomi politik, toplumsal yapıyı temel belirleyici olarak sunmaktadır.

Ekonomi politik yaklaşım, toplumsal bütünlüğü öne almakta ve diğer kuramsal yaklaşımları dışlamaktadır. Dolayısıyla, eleştirel ekonomi politik, geniş anlamda kapitalist toplumsal ilişkileri analiz etmektedir (Mosco, 1996: 263). Kültürel çalışmalar daha özel unsurlara, örneğin anlama ve izleyiciye bakmaktadır. Ekonomi politik, görünen olguların altında yatan yapısal belirleyicileri incelemektedir. Bu altyapıdaki belirleyici de, toplumsal bütünlük ve ekonomik ilişkilerdir. Ekonomi politik, incelediği nesneye “nasıl” ve “niçin”lerine bakarak değerlendirmektedir. Bu da, genel ekonomi politik toplumsal yapının tarihsel ve güncel eğilimlerinin ortaya konmasıyla anlaşılabilir.

Kontrolün yapısal ve araçsal analizi ile sadece ideolojik üretimi kimin kontrol ettiği ortaya konulmaz, ayrıca nasıl ve niçin üretildiği de analiz edilir. Bu yaklaşım, ideolojik okumalar ve kültürel incelemeler için bir zemin sağlamaktadır. Ekonomi politik yapının analiz edilmesi, kültürel ürünlerin üretiminde ve dağıtımındaki sınırlar ve kısıtlamalarla bu programların izleyiciler tarafından algılanmalarının ideolojik yönünün anlaşılması için gereklidir. Ekonomi politik analiz, ideolojik üretimin içindeki çelişkilerin ortaya konulmasına ve böylece müdahale etme, direnme ve değişme için potansiyel stratejiler geliştirmeye imkan sağlamaktadır (Wasko, 1989).

Kapitalist toplumda hakim sınıflar, ideolojik araçlardan birisi olarak medyayı kontrol etmekte çıkarları bulunduğunu; siyasal iktidarın günümüzde artık, belirli bir toplumsal rızaya dayanmadan ayakta kalamayacağını ve bu rızanın sürekli olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle iletişim araçlarının hegemonyanın yeniden üretiminde önemli ideolojik işlevleri olduğu; medya alanındaki tekelleşme süreci sonucunda medyanın iktidarı yönetilenler adına denetlemekten ziyade; kendi çıkarlarını kollayan ayrı bir güç haline geldiği gibi konularda genel olarak birbirleriyle anlaşmaktadırlar (Hall, 1994a; Hall, 1994b; Sholle, 1994; Curran, 1994).

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, medyayı kavrarken kapitalist ekonominin üretim ilişkileri üzerinde durarak, ekonomik dinamiklerin medya metinleri ve tüketimini biçimlendirmesi konularına yönelmekte, medya üretimine katılan işgücünün niteliği ve sınıfsal konumu üzerindeki tartışmaları medya çalışmalarının gündemine getirmektedir. Sembolik üretimin, diğer mal ve hizmetlerin üretiminden farklılıkları ve benzerlikleri üzerinde dururken, ideoloji ve yeniden üretim sorunlarını bu çerçevede içinde tartışmaktadır (İnal, 1999: 32-33).

Belli bir üretim tarzının ürünü olarak kitle iletişim araçlarının kendini ve kendisini yaratan koşulları üretmesi birbiriyle zorunlu nedensellik bağı içinde olan iletişim materyalinin üretim tarzı ve toplumsal bilincin üretimi ile gerçekleşmektedir. Özellikle günümüz medyasının ürünü, aynı anda hem bir meta hem de toplumsal bilincin yönetimi özelliklerini doğrudan taşımaktadır (Erdoğan, 2001: 280).

Öte yandan, medya ürününün (metnin) içeriğinin merkeze konulması ve bu içeriğin üretim tarzı ile ilişkilendirilmemesi ya da tek başına ideolojik yapıyı öne

geçirecek biçimde ilişkilendirilmesinin yanlışlığını vurgulayan Erdoğan (2001: 280-281), bu yüzden medyada sahiplik ile üretilen ürünün biçiminin ve içeriğinin kontrolü sorunu, üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin bilincinin doğasını incelemeyle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte, ilişkilerin ne ve nasıl olduğunu belirleyen, egemenliği ve mücadeleyi doğuran soyut bilinç değil, örgütlü yapılardaki üretimin tarzıdır.

Dolayısıyla, bu çalışmada eleştirel ekonomi politik yaklaşım ile kültürel çalışmaların ilk durağında egemen olan kuramsal çerçeve benimsenmiştir. Bununla birlikte, kültürel çalışmaların birinci durağındaki kuramsal çerçeve bağlamında, egemen ideoloji medya aracılığıyla üretilmektedir. Egemen ideolojinin yeniden üretildiği görüşünü, Gramsci ve Althusser'in düşüncelerinden etkilenen eleştirel medya kuramcıları ortaya atmaktadır.

4. Araştırmadan Elde Edilen Nicel Bulgular

ABD'de 11 Eylül tarihinde New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ve Washington'daki Savunma Bakanlığı'na (Pentagon) yönelik gerçekleştirilen saldırının Türkiye'deki yazılı basın ortamındaki temsiliyetlerine ilişkin 12-18 Eylül 2001 tarihleri arasındaki nüshalarının analizi sonucunda, incelenen gazetelerin ön sayfalarında fotoğraf ve köşe yazısı destekli haberlere geniş oranda yer verildiği gözlemlenmiştir.

"11 Eylül" saldırısı sonrasında Türkiye'deki yazılı basını temsilen seçilen gazetelerin tamamının, toplam sayfa sayısının yarısından fazlasını bu konuya ilişkin olarak ayırdığı tespit edilmiştir. İncelenen zaman aralığında, "11 Eylül" olayının incelenen gazetelerin ön sayfalarında sürmanşet ve manşetlere taşındığı; bununla birlikte, iç sayfalarda ise konuya ilişkin daha ayrıntılı haberlere, fotoğraflara ve köşe yazılarına yer verildiğine tanık olunmuştur. İncelenen gazetelerin ön sayfalarında yer alan haber ve fotoğrafların kapladığı alana ilişkin olarak şu sonuçlara varılmıştır:

12 Eylül günü (olayın hemen ertesi günü), Türkiye'deki yazılı basının konuya ilişkin olarak yer verdiği haber ve fotoğrafların niceliksel olarak ilerleyen günlere kıyasla daha az yer kapladığı gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, baskı aşamasına girmek üzere olan gazetenin çatısının değiştirilerek yeniden hazırlanıp baskıya sokulmasında yeterli zamanın olmayışı (ABD ile Türkiye arasındaki saat farklılığı) ve dağıtımın geciktirilme endişesi yatmaktadır.

Tablo-1'den de gözlemlenebileceği üzere, analiz edilen gazetelerin, "11 Eylül" saldırısına ilişkin olarak yer verilen haberlerin yazı alanlarına ilişkin yüzölçümü, 13 Eylül tarihli nüshalarında önemli bir artış kaydetmiştir.

Tablo-1: "11 Eylül Saldırısı"nın Analiz Edilen Gazetelerdeki Yazı ve Fotoğraf Alanları Dağılımı (12-18 Eylül 2001)

GAZETELER	12 Eylül		13 Eylül		14 Eylül		15 Eylül		16 Eylül		17 Eylül		18 Eylül		TOPLAM	
	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI	YAZI ALANI	FOTOĞRAF ALANI
MİLLİYET	468 %24	1476 %76	923 %47	1021 %73	450 %23	1494 %77	177 %9	1434 %74	561 %29	1223 %63	224 %12	935 %48	458 %24	1346 %69	3261 %7	8929 %33
CUMHURİYET	602 %31	1342 %69	1279 %66	665 %34	1413 %73	531 %27	1442 %74	502 %26	1466 %75	478 %25	1258 %65	510 %26	1358 %70	410 %21	8818 %20	4438 %17
EVRENSEL	203 %11	217 %11	1388 %71	556 %29	1295 %67	649 %33	1467 %76	262 %13	1427 %74	297 %15	1194 %62	542 %28	1228 %63	471 %24	8202 %19	2994 %11
TÜRKİYE	800 %41	1144 %59	1164 %60	780 %40	1241 %64	703 %36	1275 %66	669 %34	1161 %60	783 %40	1317 %68	627 %32	1092 %56	852 %44	8050 %18	5558 %21
YENİ ŞAFAK	500 %26	1444 %74	1437 %74	507 %26	937 %48	189 %10	850 %44	189 %10	935 %48	149 %8	930 %48	208 %11	1068 %55	150 %28	6657 %15	2836 %10
AKİT	1178 %61	514 %26	1376 %71	252 %13	1201 %62	388 %20	1324 %68	265 %14	1404 %72	325 %17	1538 %79	144 %7	1387 %71	290 %15	9408 %21	2178 %8
TOPLAM	3751	6137	7567	3781	6537	3954	6335	3321	6954	3255	6461	2966	6591	3519	44396	26933

Olay sonrası kapsayan bir haftalık süreçte, analiz konusu gazetelerin ayırdığı toplam yazı alanının 7567 cm² ile 13 Eylül tarihinde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Toplamdaki en düşük yazı alanı ise 3751 cm² ile 12 Eylül tarihine rastlamaktadır. Bununla birlikte, analiz konusu altı gazete için ileri sürülecek bir diğer nokta ise, yedi günlük periyotta toplam fotoğraf alanının 6137 cm² ile 12 Eylül tarihli nüshalarda yoğunlaştığı; en düşük fotoğraf alanının ise 2966 cm² ile 17 Eylül tarihine denk düştüğü tespit edilmiştir.

Gazetelerin gerek toplam yazı gerekse toplam fotoğraf alanlarının karşılaştırmalı nicel analizlerinde ise böylesi bir tablo ortaya çıkmaktadır: Genel toplamda (7 gün boyunca gazetelerin olaya ilişkin ayırdıkları yazı alanları toplamı) en fazla yazı alanına 9408 cm² (yüzde 21) ile Akit gazetesinde yer verildiği saptanmıştır. Takiben 8818 cm² (yüzde 20) ile Cumhuriyet; 8202 cm² (yüzde 19) ile Evrensel; 8050 cm² (yüzde 18) ile Türkiye; 6657 cm² (yüzde 15) ile Yeni Şafak ve 3261 cm² (yüzde 7) ile de Milliyet gazeteleri, Akit gazetesini izlemektedir (Bakınız Tablo-1).

5. Araştırmadan Elde Edilen Nitel Bulgular

Dünya kapitalizminin kalbi olarak sembolleşen New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin bulunduğu "İkiz Kuleler" ile Washington'daki "Pentagon" binasına gerçekleştirilen "11 Eylül" saldırısı sonrasında ABD büyük bir şok yaşamıştır. Olayın sorumlularının ortaya çıkarılmasında ellerinde somut bir delil bulunmamasına rağmen ABD yetkilileri, belli çevreleri düşman ilan etme yoluna gitmiştir. ABD, dünyadaki süper güç olarak bu propagandayı yürütürken; iktidarını / egemenliğini yeniden üretme açısından pek çok aygıtı devreye sokarak gücünü sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu konudaki en önemli aygıtlardan biri de, uluslararası medya ve onun çevre ve yarı-çevre ülkelerdeki uzantılarının yayınları olmuştur.

Bir anlamda, Huntington (1997)'un "Medeniyetler Çatışması" savını yeniden hatırlatırcasına, Doğu / Batı kutuplaşması ya da "Yeni Haçlı Seferi" türünden spekülâtif ifadelerin incelenen gazetelerin manşetlerine taşınmasında; egemen tarihsel blok tarafından yapılandırılan ideolojinin, Türkiye'deki medya dolayısıyla yeniden üretilmesi katkı sağlamıştır.

Özellikle seçilen bir haftalık zaman aralığı içerisinde, Evrensel ve Akit gazetelerinin ön sayfalarında gerek sürmanşetten gerekse manşetten verilen haberlerin, incelenen diğer gazetelerle kıyaslaması yapıldığında konuya yaklaşımları açısından önemli bir farklılaşmanın yaşandığı gözlemlenmektedir. Evrensel ve Akit gazeteleri, 12 Eylül 2001 tarihli sayılarında dayandıkları ideolojik arka planı gerek haber başlıklarına gerekse spotlarına taşımıştır.

"11 Eylül" saldırısına ilişkin olarak, olayın aktörlerini oluşturan kesimlerin Türkiye'deki yazılı basın ortamında temsiliyetlerine ilişkin yapılacak bir sınıflandırmada; "olumlu", "olumsuz" ve "nötr" bakış açılarının / tutumlarının

belirleyiciliğinde saldırıya taraf olduğu iddia edilen kesimlerin analizi gerçekleştirilmiştir.

ABD yetkililerince “11 Eylül” saldırısının baş aktörü olarak ilan edilen Usama Bin Ladin ve Taliban, incelenen gazetelerin ön sayfalarındaki haberlerde en fazla Milliyet gazetesi tarafından olumsuz bir tutumla değerlendirilmiştir. Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinin ön sayfalarında eşit oranda olumsuz tanımlanan sözü edilen aktörlere, Yeni Şafak ve Akit gazeteleri nötr bir tavır sergilemiştir. Evrensel gazetesinde ise, incelenen süre boyunca ön sayfalarındaki haberlerde Usama Bin Ladin ve Taliban isimlerine rastlanılmamıştır (Bakınız Tablo-2).

Tablo-2: “11 Eylül Saldırısı” na Konu Olan Aktörlere İlişkin Analiz Edilen Gazetelerin Tutumları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet			Cumhuriyet			Evrensel			Türkiye			Yeni Şafak			Akit		
	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr
Usama Bin Ladin	-	6	1	-	2	4	-	-	-	-	2	1	-	-	2	-	-	2
Taliban	-	2	-	-	2	2	-	-	-	-	2	2	-	-	1	-	-	4
George W. Bush	-	1	2	-	1	6	-	3	1	1	2	6	-	-	4	-	3	1
Avrupa Birliği	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
NATO	-	-	1	-	-	4	-	5	-	1	-	-	-	-	-	-	4	-
BM	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortadoğu ve Arap Ülkeleri	-	3	1	-	-	3	7	-	-	-	-	-	-	-	1	5	-	2
ABD/ ABD Yön.	-	-	4	-	2	14	-	9	1	1	-	6	-	3	6	-	13	-
Türkiye / Türk Hükümeti	1	-	2	-	1	11	-	9	1	-	-	3	-	-	8	-	4	-
Dünya Ticaret Merkezi	-	-	3	-	-	2	-	1	4	-	-	3	-	2	6	-	1	2
Pentagon/ Washington	-	-	-	-	-	2	-	1	4	-	-	2	-	-	-	-	1	2
Afganistan/ Afgan Halkı	1	1	-	-	-	7	6	-	-	-	-	4	-	-	1	4	-	1

ABD Başkanı ve yönetimine en fazla olumsuz tutumun geliştirildiği gazeteler ise Evrensel ve Akit olmuştur. Bununla bağlantılı olarak, Afganistan halkına ve Ortadoğu ülkelerine yönelik olumlu bir tutumun en fazla yoğunluk kazandığı gazeteler de yine Evrensel ve Akit olmuştur. Milliyet gazetesi ABD Başkanı ve yönetimine ilişkin nötr; ancak Ortadoğu coğrafyasına ve Afganistan’a ilişkin olumsuz bir tavır ortaya koymuştur. ABD Başkanı’na ilişkin olarak Cumhuriyet ve

Türkiye gazeteleri; ABD yönetimi ve politikalarına ilişkin ise Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazeteleri olumsuz bir tutum sergilemiştir.

Analiz edilen gazeteler içerisinde ABD Başkanı George W. Bush'a olumlu tavır sergileyen tek gazete ise Türkiye olmuştur. Bu konuda, Türkiye gazetesinin olumlu bir tavır sergilemesinin temel nedeni devletin resmi ideolojisini destekler bir tutum sergilemesi ve bunun da dış politikadaki bir yansıması olarak ABD'nin "stratejik müttefik" olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet, Türkiye ve Yeni Şafak gazeteleri Ortadoğu ülkeleri ile Afganistan'a ilişkin ön sayfalarında yer verdiği haberlerde nötr davranmıştır (Bakınız Tablo-2).

Öte yandan, analiz edilen gazetelerden Yeni Şafak ve Akit 12 Eylül 2001 tarihli sayılarında, 11 Eylül saldırısının sorumluluğunu Japon Kızılordu Örgütü'nün üstlendiğini bildirmiştir (Bakınız Tablo-3).

-Japon Kızılordu Örgütü üstlendi (Yeni Şafak, 12 Eylül 2001: 1).

-Yakan da yanar!

ABD cayır cayır (Akit, 12 Eylül 2001: 1).

Tablo-3: "11 Eylül Saldırısı" nı Gerçekleştirdikleri İddia Edilen Aktörlerin Analiz Edilen Gazeteler Tarafından Tanımlanma Sıklıkları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet	Cumhuriyet	Evrensel	Türkiye	Yeni Şafak	Akit
Terörist	3	15	1	3	3	2
Saldırgan/ Savaşçı	-	1	2	-	-	-
Köstebek/Pro- vakatör	-	-	-	-	1	1
Şüpheli	1	5	-	-	-	2
Müslüman	3	5	4	3	3	7
Düşman	-	1	-	-	-	-
Hava Korsanları	1	-	-	1	-	6
J. Kızılordu Örgütü	-	-	-	-	1	2
Radikal Gruplar	1	-	-	-	-	-

Akit gazetesi, Yeni Şafak'tan farklı olarak haberlerinde yoruma ağırlık vermiş ve haber başlığını destekleyici yönde spotunda ABD politikalarını eleştiren bir tutum benimsemiştir:

"Tavrını Filistin'i her gün kan ve ateşe boğan İsrail'den yana kullanan, Irak'taki çocukları ise bombalayarak katleden ABD, dün ateşle tanıştı... Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi yerle bir oldu... Saldırımı, Japon Kızılordu Örgütü üstlendi. Örgüt, 'Hiroşima ve Nagazaki'nin intikamını aldık' dedi." (Akit, 12 Eylül 2001:1).

Milliyet (12 Eylül 2001:1) gazetesi ise saldırıyı, “DÜNYANIN KALBİNE KAMİKAZE – EN AZ 20.000 ÖLÜ” sürmanşetiyle verirken; olayın sorumlusu olarak Usama Bin Ladin’e vurgu yapmıştır:

-İlk hedef Ladin

İlk akla gelen terörist Usama Bin Ladin “kanlı saldırı Amerika’lı grupların işidir diyor”, ancak FBI Ladin ile ilişkisi olan bir kişiyi tespit etti (Milliyet 13 Eylül 2001:1).

“Dünya şokta-Amerika ağlıyor” (Türkiye, 12 Eylül 2001: 1) sürmanşetiyle saldırıyı okurlarına ileten Türkiye gazetesi ise, ilerleyen günlerde olayın zanlısı olarak iddia edilen Ladin’i haber başlıklarına taşımıştır:

-Bush: Kesin Ladin’in işi

ABD Başkanı saldırıları, Suudi terörist Ladin’in planladığına kesin olarak inandığını belirtti (Türkiye, 14 Eylül 2001: 1).

-Suçlu Ladin (Türkiye, 17 Eylül 2001: 1).

Cumhuriyet gazetesi, olayın hemen ertesi günü yayımlanan sayısında, saldırıyı “DÜNYA SARSILYOR” sürmanşetiyle aktarmıştır. Verdiği haberlerde nötr kalmaya çalışan ve nesnel bir haberciliği yansıtmaya çalışan gazetenin spotlarında ise, bir yandan olay hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılırken; diğer yandan da saldırının sorumlusu olarak iddia edilen Usame Bin Ladin’in ismi anılmıştır:

-ABD istihbaratının sınıfta kaldığı olayların sorumlusu olarak Usama Bin Ladin’in adı ön plana çıktı. Washington, saldırganların kimliklerini tespit ettiklerini açıkladı. Nükleer santraller de alarm durumuna geçti (Cumhuriyet, 12 Eylül 2001:1)

“Hollywood yapımı gibi” şeklinde yapılandırılmış başlıkla saldırı haberini okurlarına ileten Evrensel gazetesi, incelenen diğer gazetelerden farklı olarak – tıpkı Akit gazetesinde olduğu gibi- spotlarında da yorum ve değerlendirmelere yer vermiştir. Ancak bunu yaparken Akit gazetesine göre, tamamen farklı ideolojik referanslardan dayanak almıştır:

“Bir Hollywood senaryosunu andıran saldırılar zinciri, ‘terör örgütlerini aşan’ bir organizasyon olarak değerlendiriliyor. ABD’nin kalbindeki patlamalar, pek çok soru işaretini de beraberinde getirdi. Bir süredir ‘ne işe yaradığı’ tartışılan NATO ise, son gelişmeleri ‘ne işe yarayacağına dair’ kanıt saydı. NATO ilk açıklamasında tüm ittifak üyelerine ‘terörizme karşı ortak cephe’ çağrısı yaparak, ‘yeni konsept’e dair ilk ipucunu verdi (Evrensel, 12 Eylül 2001: 1).

Analiz dönemi süresince, incelenen gazetelerin ön sayfalarında ve başyazılarında “11 Eylül” saldırısına ilişkin dillendirilen konular önem sıralamasına ve çalışmada belirlenen varsayımlar doğrultusunda “çerçeve analizi” kapsamında çözümlenmesi uygun görülmüştür.

5.1. 11 Eylül Saldırısı Sonucunda Esen Savaş Rüzgarları: Medeniyetler Çatışması, Yeni Haçlı Seferlerine Mi Gebe?

11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'nin öncülüğünde dünyada egemen olan savaş hali durumu, analiz edilen gazetelerin ön sayfalarındaki haber başlıklarına taşınmış, saldırı ve terörizm sözcükleri haberlerde en sık yinelenen kavramlar olarak öne çıkmıştır. Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazeteleri, diğer gazetelerden farklı olarak “Medeniyetler Çatışması” kavramına yer verirken; “Haçlı Seferi” kavramı ise Milliyet, Cumhuriyet, Evrensel, Türkiye ve Akit gazeteleri tarafından kullanılmıştır (Bakınız Tablo-4). Eylem, operasyon, ve misilleme / tehdit yine analiz edilen gazetelerin haber başlıklarına ve spotlarına yansıyan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo-4: “11 Eylül Olayı” na İlişkin Analiz Edilen Gazeteler Tarafından Yapılandırılan Tanımlama Sıklıkları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet	Cumhuriyet	Evrensel	Türkiye	Yeni Şafak	Akit
Saldırı	2	33	37	10	10	17
Eylem	1	2	1	1	-	3
Terör/Terörizm	1	22	13	4	8	10
Savaş	4	21	25	4	2	1
Operasyon	1	5	-	-	-	1
Haçlı Seferi	1	6	4	2	-	3
Medeniyetler Çatışması	-	2	-	-	3	-
Misilleme/Tehdit	-	9	10	5	2	6

İncelenen gazetelerin başyazılarının genel bir değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan savaş durumuna ilişkin irdelemelerde, savaş karşıtı bir tutumun benimsendiği gözlemlenmektedir. Akit gazetesi yazarlarından Abdurrahman Dilipak, köşesinde ABD'nin tehditlerine karşı eleştirel bir tutum benimsemiştir:

“...ABD bir güç gösterisine kalkarak, sorumluları cezalandırma bahanesinin arkasına saklanarak, masum insanları öldürmeye kalkarsa, kanlı bir hesaplaşma kaçınılmaz olur. ABD'iler Kennedy'nin 'Yoksul insanların açlığı, gelişmiş ülkelerin refahını tehdit eder' sözünü hatırlamalıdır. Mazlumların ahını alanlar bir gün bu işlerin hesabını ödemek durumunda kalırlar. Bu dünya, etme bulma dünyasıdır. Kan kanı çağırır” (Dilipak, 13 Eylül 2001: 11).

Öte yandan, Türkiye gazetesi yazarlarından Yılmaz Öztuna ise köşesinde, Amerika'nın “Pax Americana” ülküsünden vazgeçemeyeceğini vurgulamaktadır:

"... Afganistan'da bir kara hareketına gelince, ikinci bir Vietnam demektir. Ancak Taliban yönetiminin yıkılmaya çalışılacağı anlaşılacaktır... Amerika'nın durumu zordur. Zira süper gücünü nermeye doğrultacağı bilinmiyor. Bununla beraber, uğradığı akıl almaz taaruzta şiddetle cevap verecektir. Pax Americana'dan vazgeçip kutasına çekilecek değildir" (Öztuna, 14 Eylül 2001: 12).

"Medeniyetler Çatışması" (2) hakkında bir tür savunma arayışına giren Türkiye ve Akit gazetelerinin tavrının, İslam'ın terörle eş tutulamayacağı, diğer bir deyişle terörün coğrafyası olamayacağı görüşü üzerinedir. Benzer bir görüşü Mustafa Balbay da, Cumhuriyet (12 Eylül 2001:14) gazetesindeki köşesinde dile getirmektedir. Yılmaz Öztuna, "Medeniyetler Çatışması" üzerine bir başka yazısında ise şunları söylemektedir:

"...Nedir mübalağa edilen? Yeni bir çağ başlıyormuş! Böyle bir şey yok. Tarihin en büyük terör olayı, çağ açıp kapatmaz. Meğer ki 3. Dünya Savaşı'na dönüşsün. Veya nükleer savaş çıksın! Bu ihtimaller de bahis konusu değildir... Asya-Afrika devletleri de, gönüllü gönülsüz kendilerine geleceklerdir. Samuel Huntington'un terörü İslam'a bağlayan 10 yıllık nazariyesi yanlıştır (3). Ama şüphesiz haydut devletler vardır. Bunlar rejimlerini gevşeteceklerdir. Teröre karşı uzun vadeli mücadele ve savaşımsı çatışmalar vuku bulacaktır. Terörün önemli bir iş sektörü olduğu, bu sektörde milyarlarca dolar döndüğü bir gerçektir. Teröristler, mesleklerini savunacaklardır. Daha iyi bir dünya için mafyanın üzerine gidilmesi gerekir. Zira örgütlenmiş suçu temsil ediyor..." (Öztuna, 17 Eylül 2001: 12).

Akit gazetesi yazarlarından Abdurrahman Dilipak ise, birilerinin İslam ve Müslümanları terörle birlikte anma çabasında olduklarını dile getirerek, buna karşı çıkmaktadır:

"...Bu saldırıyı onaylamak mümkün değil...Hem yöntem hem de hedef yanlıştı. Sivil ve kim oldukları bilinmeyen yüzlerce uçak yolcusu taraf olmadıkları bir savaşın kurbanı oldular. Neden bu işin failleri Amerika'nın içinde aranmıyor? Hem Müslümanlar hem de Filistinliler suçlanıyor. Soğuk kanlı bir şekilde gerçeğin araştırılması gerek. Gerçek ortaya çıkana kadar bütün ihtimalleri not edelim, ama kesin bir karar vermek için acele etmeyelim" (Dilipak, 15 Eylül 2001: 11).

Washington, şiddete başvurmasına taraftar olmayan herkese savaş ilan ettiğini açıklamıştır. Dünya ülkelerine iki seçenek vermiştir: "Ya Haçlı seferimize katılırsınız ya da sizi yok ederiz" (Evrensel, 15 Eylül 2001: 1). ABD Başkanı George W. Bush, 20 Eylül 2001 tarihinde yaptığı konuşmada da bu tutumunu sürdürmüştür. Aslında görünüşe göre, dünyanın büyük bir kısmına savaş açmıştır. Yabancı ülkelerin liderleri, Ortadoğu uzmanları ve kendi istihbarat servisleri onları uyarmakta; büyük bir askeri taaruzda bulunup çok sayıda masum sivil

öldürmenin “muhtemelen tam da Manhattan katliamının sorumlularının en çok istediği şey” olduğunu söylemektedir. “Askeri bir karşılık, onların ekmeğine yağ sürer. Sebeplerini haklı gösterir, liderlerinin ilahlaştırılmasına yol açar, sağduyuyu değersizleştirip fanatizmi değerli hale getirir. Böyle bir durum, Araplar ile Batı arasında yeni ve korkunç bir savaşın çıkmasında katalizör etkisi yapabilir” (Chomsky, 2002: 53).

Usame Bin Ladin (4) öldürülse bile –hatta bu durumda daha da büyük bir olasılıkla, masumların öldürülmesi Ortadoğu’da yaygın olan öfke, umutsuzluk ve sıkıntı hislerini arttıracak ve pek çok insan Bin Ladin’in izlediği korkunç yola sapacaktır (Chomsky, 2002).

Evrensel gazetesi, “Yeni Haçlı Seferi” başlığı altında, ABD’nin uğradığı 11 Eylül saldırısını gerekçe göstererek, yönelttiği yıkım tehditlerinin hedeflerinin giderek genişlediğinden söz etmektedir. Afganistan’ın dışında, bütün Ortadoğu ve Arap ülkelerinin de hedef oldukları; bu ülkelere karşı yapılacak müdahalelerin ABD Başkanı tarafından ‘Haçlı Seferi’ olarak tanımlandığı ve terörizme karşı bu savaşın uzun süreceği vurgulanmaktadır (Evrensel, 18 Eylül 2001: 1).

Cumhuriyet gazetesi ise savaş halini, “Haçlı Seferi gafi” başlığı ile okurlarına sunmuştur. Haberin spotunda; ABD Başkanı Bush’un terörizme karşı “Haçlı Seferi” başlattığını, ancak bunun zaman alacağını, dolayısıyla da Amerikan vatandaşlarının sabırlı olmasını istediği belirtilmektedir. Ayrıca, ABD ve Avrupa’nın çeşitli yerlerinde “Müslüman karşıtı” duyguların yükselmeye başladığı şu günlerde Bush’un terörizme karşı başlatılan “savaşı” “Haçlı Seferi”ne benzetmesi ise haber spotunda gaf olarak yorumlanmıştır (Cumhuriyet, 18 Eylül 2001: 1).

Aslında analiz nesnesi gazetelerin bu olay karşısındaki takındıkları tavır, bir anlamda bu yayınların sermaye yapılarının ve ideolojik görüngülerinin bir uzantısı olarak sayfalara yansımıştır. Bu gazeteler içerisinde özellikle Evrensel ve Akit gazeteleri, farklı ideolojik referanslardan yola çıkmış olsalar da, konuya ilişkin haber ve başyazılarında anti-empyrist bir tavır yansıtmıştır. Milliyet, Türkiye ve Cumhuriyet gazeteleri liberal bir perspektifte konuya yaklaşmış ve egemen ideolojinin yeniden üretimine katkıda bulunan bir yayıncılık anlayışını benimsemiştir. Yeni Şafak gazetesi ise, haberlerinde nesnellik anlayışını korumaya çaba gösterirken; başyazılarında ABD’nin yayılcı politikalarını eleştirmiştir.

5.2. NATO Anlaşması’nın 5. Maddesi ve ABD Çıkarlarının Önceliği

NATO Anlaşması’nın 5. Maddesi’nin (5), NATO’ya üye ülkeler ve Birleşmiş Milletler tarafından kabulüne ilişkin haber ve eleştirel değerlendirmelerin yer aldığı köşe yazılarına, incelenen dönem itibarıyla analiz nesnesi gazetelerin tamamı yer vermiştir. Öte yandan, bu konuda en fazla vurguya Evrensel gazetesinde rastlanılırken; Cumhuriyet, Akit ve Türkiye gazetelerinin ise daha az değindiği tespit edilmiştir. Ayrıca, “atom bombası, nükleer silahlar / santraller, füzeler, üsler ve kimyasal silahlar” da incelenen gazetelerin ön sayfalarında savaş durumunu tanımlayan kavramlar olarak öne çıkmaktadır (Bakınız Tablo-5). Özellikle

Türkiye'deki üslerin kullanımına ilişkin olarak analiz edilen gazetelerin tamamında, çok dikkatli olunması gerektiği, düşünülmeden alınacak bir kararın Türkiye'yi Körfez Savaşı'nda olduğu gibi önemli kayıplara yol açabileceğinin altı çizilmektedir.

Tablo-5: "Savaş Hali" Durumuna İlişkin Analiz Edilen Gazeteler Tarafından Kullanılan Kavramların Sıklıkları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet	Cumhuriyet	Evrensel	Türkiye	Yeni Şafak	Akit
NATO/NATO Anlaşması 5. Madde	1	5	11	3	1	4
Atom Bombası	2	-	-	-	-	-
Nükleer Silahlar/ Nükleer Santraller	3	4	-	-	4	-
Füzeler	1	-	-	-	-	1
Üsler	2	2	6	-	-	1
Kimyasal Silahlar	-	-	-	-	-	1

Türkiye'nin, PKK terörüne karşı NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'ni işletemediğine değinen Türkiye gazetesi yazarı Yılmaz Öztuna, Türkiye'nin herhangi bir savaş olasılığına karşı daha dikkatli olması gerektiğini şöyle vurgulamaktadır:

"....Türkiye, terör konusunda Batı'yı uyaramadı. Dünya barışı ile şikayetlerimizi pas geçenler, şimdi terör bize de sıçrar mı diye titriyorlar. 5. Madde, NATO tarihinde ilk defa, ABD için yürürlüğe kondu. Ankara, Irak savaşında uğradığı on milyonlarca dolar zararı, terörle mücadelede harcadığı yüz milyar doları ve on binlerce insan kaybını unutmadı. Üstelik AB ordusu karar mekanizmasının dışında bırakılmak istendi. Bugün ABD ve AB, daha akıllı durmaya mecburdur, tarihte yeni sayfa açıldığını kendileri söylüyorlar. Ve Türkiye, daha dikkatli olacaktır" (Öztuna, 14 Eylül 2001: 12)

Milliyet gazetesi yazarlarından Mehmet Y. Yılmaz, NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'nin, üyelere birine yönelik bir saldırı karşısında bunun diğer üyelere de yapılmış bir saldırı sayılacağını hüküm altına aldığını, ayrıca bu saldırı üzerine diğer NATO ülkelerinin PKK'ya karşı savaşta Türkiye'ye destek vermemelerini de eleştirmektedir. Buna ek olarak, ortak bir anti-terör bilincin tüm dünyada yeni oluşmaya başladığını da vurgulamaktadır (Yılmaz, 14 Eylül 2001: 2).

Yeni Şafak yazarlarından Ahmet Taşgetiren ise, Türkiye'nin ekonomik açıdan az gelişmişliğinin ve ABD'ye bağımlılığının savaş durumlarında olumsuz sonuçlar doğurduğuna şu şekilde işaret etmektedir:

"... ABD terörle mücadele için NATO'ya üye ülkelerden, beraberinde Türkiye'den de asker talep ediyor. Bunun için de kredi ve IMF kartını oynuyor. ABD neredeyse, tüm dünyayı kendi

politikaları için 'asker yazdırma'ya yöneliyor. ABD intikam refleksini tatmin etmeye uğraşiyor. Türk insanı ABD politikalarını (Irak, Filistin, şimdi de Afganistan) ahlaki ve adil buluyor mu? ABD, Sudan'daki ilaç fabrikasını, Vietnam, Hiroşima'yı bombaladı. Ayrıca Filistin'deki cinayetleri ABD yüreklendiriyor" (Taşgetiren, 17 Eylül 2001: 11).

Evrensel gazetesi yazarlarından İhsan Çaralan, NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'nin, NATO Konseyi tarafından alenacele uygulamaya sokulmasının öncelikle ABD'nin yapacağı saldırılara, NATO ülkelerini suç ortağı yapma isteğine uygun düşeceğini dile getirmektedir. Ancak sorunun, Türkiye için çok daha vahim sonuçlara yol açacak mahiyette olduğunu şu cümlelerle dile getirmektedir:

"...ABD büyük savaş için İslam ülkelerini ve İslam ülkeleriyle bağlantılı terör örgütlerini hedef göstermiştir...Ve öyle anlaşılmaktadır ki; NATO ülkelerini de arkasına alan ABD; Körfez Savaşı'nda olduğu gibi, sanki 'uluslararası bir kararı uyguluyor' gibi kimi ülkelere ve hedeflere saldıracaktır. Türkiye de; NATO'nun aldığı karar doğrultusunda bu harekate, askeri güç vererek ya da İncirlik Üssü'nü ve öteki üs ve kolaylıkları saldırgan kuvvetlere açarak katılacaktır. Yani Türkiye, Körfez Savaşı'ndaki durumdan hiç ders almamış gibi, şimdi yine İslam ülkelerine yönelik emperyalist bir saldırının suç ortaklığına itilmiştir..." (Çaralan, 14 Eylül 2001: 15)

Körfez Savaşı sırasında Türkiye'nin yitirdiklerinin unutulmaması gerektiğini vurgulayan Mustafa Balbay ise, Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Türkiye'nin savaş durumu karşısında dikkatli olması gerektiğinin altını önemle çizmektedir:

".....ABD Körfez Savaşı'nda yaklaşık 60 milyar dolar harcadı, Suudi-Kuveyt petro-dolar hesaplarından da tam 65 milyar dolar çekti. Biz krizin faturasını çektik, ABD dolarını çekti. Hiç arzu etmiyoruz ama, ola ki ABD'nin döne döne aradığı düşman çevremizdeki ülkelere birinde çıkarsa, önümüze NATO kararını koyacaklar. 90'lı yıllarda yeri geldikçe 20. yüzyıl kurumlarının, NATO'nun, BM'in klasik işlevlerinin bittiğini ya yenileneceklerini ya da yenilerinin kurulacağını vurguladık. Gündem savaş olunca, bizden tabur tabur asker isteyen, gündem masa olunca önümüze tabure dahi koymayan anlayışa karşı dikkatli olmamız, her kararın peşinden koşmamamız gerekiyor" (Balbay, 14 Eylül 2001:11).

Bu konuda, Milliyet ve Türkiye gazeteleri ortak bir tavır geliştirmişlerdir. NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'nin yaşama geçirilişine ilişkin olarak, PKK konusunda Batı'lı ülkelerin yıllardır kaldığı kayıtsızlık karşısında eleştirel bir tutum benimserken; teröre karşı ortak bir mücadelenin başlatılmasının gerekliliği üzerinde egemen ideoloji doğrultusunda bir eğilim sergilemişlerdir. Cumhuriyet

gazetesi ise bu durumu, kâr / zarar bilançoları çerçevesinde ele alarak, Körfez Savaşı sırasında gerçekleşen durumun unutulmaması gerektiği ve bu konuda Türkiye'nin çıkarlarına öncelik verilmesinin önemine işaret etmektedir. Yeni Şafak, Akit ve Evrensel gazeteleri ise, NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'ne kesinlikle karşı çıkararak; emperyalist bir saldırının yanında taraf olunmasının bir insanlık suçuna neden olacağına altını çizen bir tavır sayfalarına yansıtmıştır.

5.3. 11 Eylül Saldırısı Sonrasında Dünyadaki Ekonomik Piyasaların Durumu, Durgunluk ve Emperyalizm

ABD'ye karşı yapılan 11 Eylül saldırısı sonrasında incelenen yedi günlük süre içerisinde, uluslararası ekonomi dengelerinin ve Türkiye'nin ekonomisine ilişkin olarak en fazla vurgunun Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinde yapıldığı gözlemlenmiştir. Milliyet gazetesinin ön sayfalarında ekonomi ve piyasaların durumuna ilişkin herhangi bir habere rastlanılmazken; Türkiye ve Yeni Şafak gazetelerinde saldırı sonrasındaki dünya ekonomik sistemine ilişkin birer habere; ekonomik durgunluk konusunda Yeni Şafak'ta 2 ve Akit gazetesinde ise petrol şirketlerinin ve savunma sanayiinin ön plana çıkması konusunda 1 habere yer verilmiştir (Bakınız Tablo-6).

Tablo-6: "11 Eylül Saldırısı" Sonrasında Ekonomi Alanına İlişkin Analiz Edilen Gazeteler Tarafından Kullanılan Kavramların Sıklıkları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet	Cumhuriyet	Evrensel	Türkiye	Yeni Şafak	Akit
Ekonomi/Piyasa	-	6	6	1	1	-
Dünya Borsaları	-	3	1	-	-	-
Savunma Sanayi	-	1	-	-	-	-
Petrol Şirketleri	-	1	-	-	-	1
Ekonomik Durgunluk	-	1	4	-	2	-
Dünya Kapitalizmi/ Uluslararası Sermaye	-	-	4	-	-	-
Emperyalizm	-	-	7	-	-	-

Savunma sanayii, petrol şirketleri ve ekonomik durgunluk konularına Cumhuriyet; tekeli kapitalizm ve emperyalizm konularında en sert eleştirileri sayfalarına taşıyan ise Evrensel gazetesi olmuştur (Bakınız Tablo-6).

Cumhuriyet gazetesi, "Piyasanın freni patladı" başlığıyla sunduğu haberde, saldırının dünya ekonomik dengelerini olumsuz etkilediğine haber spotunda şu şekilde yer vermiştir:

"ABD'ye yapılan terörist saldırı sonucunda Türkiye'de piyasanın ve yatırımcının aldığı sağduyudan uzak kararlar ve verdiği aşırı tepkiler ekonomiyi yine allak bullak etti. Altın ve döviz piyasalarının ateşi bir türlü söndürülemezken; Hazine'nin borçlanma faizleri yüzde 4'lük artış kaydetti" (Cumhuriyet, 18 Eylül 2001: 1).

Haberi destekleyen bir diğer spotta ise, Avrupa ve Türkiye'deki borsaların olumsuzluktan son anda kurtulduğu ifade edilmektedir:

"Açılıştaki yüzde 6'lık düşüşün ardından toparlanan New York Borsası, tarihin en zorlu sınavını başarıyla geçti. FED Başkanı'nın yarım puanlık faiz indirim kararı, hem İMKB'nin hem de Avrupa borsalarının imdadına yetişti. Yatırımcılar, havayolu, sigorta, turizm ve medya şirketlerinden kaçarken; savunma sanayii ve petrol şirketlerinin yıldızı parladı" (Cumhuriyet, 18 Eylül 2001: 1).

Evrensel gazetesi ise "Dünya ekonomisini etkileyecek" ve "Küreselleşme kendi canavarlarını yarattı" başlıklarıyla yer verdiği haberde şu noktalara değinmektedir:

"ABD'de gerçekleşen saldırıların, bütün dünyada ekonomik gerilemeye yol açması bekleniyor. Durgunluk işaretlerinin çoğaldığı bir dönemde gerçekleşen saldırının durgunluğu hızlandıracak bir etki yaratmasından korkuluyor. Ekonomik çevrelere göre, Dünya Ticaret Merkezi dünya kapitalizminin ikonu durumunda" (Evrensel, 13 Eylül 2001: 1).

"Emperyalizm" kavramı ise incelenen diğer gazetelerden farklı olarak, özellikle Evrensel gazetesinin gerek haberlerinde gerekse köşe yazılarında irdelenen en fazla tema olmuştur:

Saldırganların ister ABD ile isterse başka ülkelerle bağlantısı olsun; ABD yönetimi ve Batı emperyalizminin, "güvenlik" adına baskı ve terörün, insanların günlük yaşamlarının denetlenmesinin, özgürlüklerinin kısıtlanmasının vesilesi olarak kullanılacağından kuşku duyulamayacağını vurgulayan İhsan Çaralan (12 Eylül 2001: 1), bir başka yazısında ise ABD emperyalizmine ilişkin şu irdelemelerde bulunmaktadır:

"... Şimdi, 'Ladin'i yaratıp, büyüüp bugünkü hale getirenler onu yok etmek' istiyorlar. Ama daha pek çok Ladin de var. Ve Ladin'lerden Usame yok edilirken; bütün öteki Ladin'lerin seyredeceği, yarın kendilerinin başına da aynı şeylerin gelebileceğini bekleyerek seyredeceği de düşünülemez. Bu yüzden de ABD'nin, ortaklarının ve uşaklarının işi kolay değildir. Çünkü emperyalizm; ne zaman kendi yarattığı güçlere saldırsa, aç kaldığı için kendi kuyruğunu yiyen mitolojik canavarın çelişkisiyle karşılaşacaktır..." (Çaralan, 18 Eylül 2001: 8).

5.4. Dünyada ve Türkiye'de Saldırının Yansımaları: Savaş Karşıtı Cephenin Oluşması ve Savaşı Destekleyen Hükümetler

ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül saldırısı sonrasında, incelenen dönem süresince analiz nesnesi gazetelerden Milliyet, Türkiye ve Yeni Şafak gazetelerinin ön sayfalarında, saldırıya ve saldırı sonrasındaki savaş durumuna ilişkin dünya ve

Türkiye'deki basın ile kamuoyunun tutumlarına ilişkin herhangi bir değerlendirmeye rastlanılmamıştır. "Savaş karşıtı cephe", "savaşı destekleyen hükümet ya da hükümetler", "dünya ve Türkiye'deki yazılı basın ortamına ilişkin" haberlere ise sırasıyla en fazla Evrensel, Cumhuriyet ve Akit gazetelerinde yer verilmiştir (Bakınız Tablo-7).

Evrensel gazetesi verdiği haberlerde dünya basınına ilişkin olumlu ve Türkiye'deki tekeli basına ilişkin ise olumsuz bir tutum geliştirirken; Cumhuriyet gazetesi dünya basınına ilişkin olarak olumlu ve daha ziyade nötr bir tavır takınmıştır. Akit gazetesi ise, dünya basınına ilişkin olarak hem olumlu hem olumsuz; Türkiye'deki tekeli medyaya yönelik de olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur (Bakınız Tablo-7).

Tablo-7: "11 Eylül Saldırı"sı Sonrasında Kamusal Alanda Tezahür Eden Yansımalara Analiz Edilen Gazetelerin Tutumları (12-18 Eylül 2001)

	Milliyet			Cumhuriyet			Evrensel			Türkiye			Yeni Şafak			Akit		
	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Olumlu	Olumsuz	Nötr
Dünya Basını	-	-	-	3	-	10	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
Türk Basını	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Muhalefet/ Savaş Karşıtı Cephe	-	-	-	1	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
İşbirliği/ Savaşı Destekleyen Cephe	-	-	-	-	1	1	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-

Öte yandan, "savaş karşıtı cephe" sözü edilen her üç gazetede de (Evrensel gazetesinde en fazla oranda) olumlu olarak haberlere yansımıştır. Sözü edilen gazetelerin savaş karşıtı eleştirel tutumları, savaşı destekleyen ulusların hükümetlerine ve daha özelde Türkiye'deki hükümetin aldığı karar ve siyasal davranış modeline olumsuz yaklaşmıştır. Bu konuda en fazla olumsuz değerlendirme Evrensel gazetesindeki haberlerde rastlanırken; onu Akit ve Cumhuriyet gazeteleri izlemiştir.

Cumhuriyet gazetesi dünya basınının konuya yaklaşımlarını Batı'lı basından verdiği örneklerle yansıtmaya çalışırken; Akit gazetesi sermaye basınının ABD destekli yayın yaptığını ve İslam coğrafyasına ilişkin olarak önyargılı bir tutum sergilediğine işaret etmiştir. "Hürriyet'in canisi 1 yıl önce ölmüş!" başlığıyla verdiği haberde Akit gazetesi, tekeli basının olası bir savaşı desteklemesini ve kamuoyunu yanıltıcı haber summasını eleştirmektedir:

"Hemen her haberi 'İslam düşmanlığı yapmak' için kullanan ve her seferinde de mahcup olan kartel gazeteleri, 'Ellerine tutuşturulan'

haberleri gerçekmiş gibi sunuyor. Bunlardan biri olan Hürriyet, önceki günkü sürmanşetinde 'İşte caniler' başlıklı bir haber yayımladı ve iki kişinin fotoğrafını verdi... Hürriyet'in FBI kaynaklı haberinde, adı geçen Amir Abbas Burkari'nin uçakları kullananlardan biri olduğu ileri sürülüyordu... Oysa Burkari, 1 yıl önceki bir 'uçak kazası'nda ölmüştü" (Akit, 16 Eylül 2001:1).

Evrensel gazetesi ise, "Halk savaşa karşı" başlığıyla verdiği haberde, Türkiye'de dönemin hükümetinin ve tekelci sermaye basınının Amerikan saldırısına destek vermesini şu şekilde eleştirmektedir:

"ABD'nin, hükümetin ve medyanın savaş çığırkanlığı tepkiyle karşılanıyor...ABD'nin Türkiye'yi kullanmak istediğini söyleyerek Başbakan Ecevit'in tutumunu eleştiren işçiler, memurlar ve esnaf 'Ecevit'in hangi ülkenin başbakanı olduğu belli değildir' diyor" (Evrensel, 15 Eylül 2001: 1).

11 Eylül saldırısı sonrasında Türkiye'deki iktidar temsilcileri ve yürüttükleri resmi politika, ABD'yi destekleyen ve "Kraldan daha çok kralcı" bir görünüm sergilerken; gerek halk gerekse muhalefet partileri, sendikalar ve toplumsal sorumluluğu önceleyen sermayeye dayalı olmayan alternatif medya savaş karşıtı cephenin öncüleri olmuştur.

Strateji Mori'nin 14 Eylül 2001 tarihinde yaptığı araştırmaya göre, Usame Bin Ladin'in bu eylemi gerçekleştirdiğine inananların sayısı sadece yüzde 3.9'da kalırken; ABD'nin herhangi bir ülkeye saldırmasını haklı görmeyenlerin oranının yüzde 90 düzeyinde gerçekleştiğini vurgulayan İhsan Çaralan, Evrensel gazetesindeki köşesinde bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

"...Savaş çığırkanlığı ve 'Amerikan değerleri' kepezeliğinin başında yer alan Hürriyet'in yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök gazetesindeki malum köşesinden soğukkanlılığını yitirmiş bir biçimde; 'Ama'dan nefret ediyorum' diye yırtıyor. Çünkü, binlerce insanın öldürülmesini kınayanlar; 'Ama, ABD de şunu yaptı...vs. diye, terör eylemine hafifletici neden sayıyor'muş! Yani, medyadaki 24 saat kesintisiz, çok kanaldan ve çok satan gazetelerden yapılan onca 'savaş çığırkanlığı'na, 'Amerikan yalakalığı'na, halkı aldatmak için girilen 'alçakça çarpıtma'lara rağmen, Türkiye halkının büyük bir çoğunluğu yalanlara inanmıyor" (Çaralan, 15 Eylül 2001: 7).

6. Sonuç ve Değerlendirme

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirilen saldırının, Türkiye'deki yazılı basın ortamında nasıl ele alındığı ve nasıl bir temsille irdelendiğini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada, analiz konusu gazetelerin önemli bir bölümünün egemen ideoloji tarafından inşa edilen çerçeveleri yeniden ürettiği ve olayları bu

çerçeveler içinde aktardığı gözlemlenmiştir. Türkiye'deki yazılı basın ortamını temsilen seçilen gazetelerin analizi sonucunda, "11 Eylül" saldırısına ilişkin haber ve değerlendirmelerin şekillenmesinde, bir başka deyişle, söz konusu gazetelerin ABD lehinde ya da aleyhinde takındıkları tutumların arka planında medyanın da içinde yer aldığı toplumsal yapının ekonomi politikası, eşdeyişle iktidar ve sermaye çevreleri ile olan organik bağlantıları belirleyici olmuştur.

Türkiye'deki yazılı basını temsilen seçilen ve farklı ideolojik görüşlere sahip kitlelere seslenen altı gazeteden üçünün (Milliyet, Cumhuriyet ve Türkiye) ön sayfalarında yer verdiği haberlerde ABD bakış açısı ile olaya yaklaştığı gözlemlenmiştir. Sözü edilen gazeteler, saldırıya ilişkin yayımladıkları haberlerde birincil kaynakları referans göstererek, olayı ve olay sonrasındaki gelişmeleri okurlarına sunma yoluna gitmiştir. Anılan üç gazete, köşe yazılarında, ABD'ye gerçekleştirilen saldırıyı terörist bir eylem olarak nitelendirmiş ve NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi'nin yürürlüğe konulması konusunda, Körfez Savaşı'nda yaşanan kayıplar hatırlatılarak iktidarın daha dikkatli hareket etmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Öte yandan, başyazılarda öne çıkan önemli bir nokta ise, PKK terörüne karşı Batı'nın duyarsızlığı olmuştur. Türkiye'nin yıllarca yaşadığı terör sorunu karşısında 5. Madde'nin işletilmediği, oysaki "11 Eylül" saldırısı sonrasında başta ABD olmak üzere tüm Batı'lı ülkelerin bir anda bu maddeyi hatırlayarak yaşama geçirmesini çifte standart olarak değerlendirmişlerdir. Ancak başyazılarda dile getirilen sınırlı eleştirilere rağmen, yayımlanan haberlerde egemen bakış açısı olarak ABD mağdur pozisyonunda sunulmuştur. Sonucun bu şekilde oluşmasında, Türkiye'deki yazılı basının, daha genel olarak medya ortamının uluslararası habercilik açısından Batı'ya bağımlı olmaları ve bu medya örgütlerinin mülkiyet-çıkart ortaklığı içerisinde oldukları çokuluslu şirketlerin, Batı'lı sanayi şirketlerinin ürünlerini pazarlıyor olmaları da önemli bir etkidir.

"11 Eylül" saldırısına ilişkin olarak Türkiye'deki yazılı basını temsilen analiz edilen Evrensel, Akit ve kısmen de Yeni Şafak gazeteleri, gerek ön sayfalarında yer verdikleri haberlerde gerekse başyazılarda muhalif seslerin ve/veya anti-emperyalist bir tavrın sözcüsü olmuşlardır. Her ne kadar farklı ideolojik referanslara dayalı olarak haber içeriklerini ve değerlendirmelerini yapılandırsalar da; her üç gazetenin kesişme noktası, ABD'nin yayımları politikalarını eleştiren savaş karşıtı bir yayıncılık anlayışı olmuştur. Örneğin, Evrensel gazetesi bu saldırı sonrasında, radikal sol ideolojiyi referans alarak Üçüncü Dünya halklarını ezilen, sömürülen, zayıf / güçsüz, anti-emperyalist vs. kavramlarla tanımlama yoluna giderken; ABD ve Batı'lı ülkeleri ezen, sömüren, güçlü, emperyalist vb. şekilde tasvir ederek, anti-emperyalist bir tavır sergilemiştir. Akit gazetesi ise benzer kavramları kullanmasına karşılık, dayandığı ideolojik çerçeve, İslami değerler ve Müslüman coğrafyanın savunulması ve desteklenmesi olmuştur.

Kısacası, çalışmanın başlangıcında konuya ilişkin ileri sürülen varsayımların sağlaması, analiz edilen gazeteler üzerinden yapılmıştır. "11 Eylül" saldırısına merkez ve/veya merkeze yakın duran gazeteler egemen ideolojinin sürdürülmesi

yönünde bir eğilim sergilerken; marjinal/alternatif basın olarak da nitelendirilebilecek sınırlı sayıdaki gazetenin ise eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır sayfa larına taşıdığı gözlemlenmiştir.

Dipnotlar:

(1) Tarafsızlık ölçütü, haberlerde nesnellik, haber değeri ve dengelilik ölçütleriyle beraber düşünülmektedir. Nesnellik, bir olayın olduğu gibi bireysel yorum katmaksızın aktarılmasıdır. Haber değeri ise, bir haberin özelliğinin, kesinliğinin, özgünlüğünün, özlülük ve güncelliğinin olmasıdır. Haberde denge kavramına gelince, bir haberin içeriğinde farklı görüşlerin eşit temsil oranına sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız Mc Quail, 1983: 55-90).

(2) Huntington'a (1997: 15-16) göre, yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı ideolojik ve ekonomik değil, insanlık arasındaki büyük bölünmeler ve mücadele kaynağı ise kültürel olacaktır. Ulus-devletler dünyadaki olayların yine en güçlü aktörleri olacak ancak, küresel politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milliyetler arasında meydana gelecektir. Böylece medeniyetlerin çatışması, küresel politikaya hâkim olacak ve medeniyetler arasındaki farklılıklar geleceğin savaş hatlarını teşkil edecektir.

(3) 1980'li yılların sonlarına doğru, Sovyet Bloku'nun ortadan kalkmasıyla iki kutuplu dengenin sona ermesi sonucunda ortaya çıkan oluşumu, Huntington'un determinist bir bakış açısıyla değerlendirmesi eleştiriye açıktır. Ayrıca, medeniyetleri matematiksel olarak kategorize ederek; uygarlıkları homojen ve bir bütün olarak, farklılıklara kapalı bir şekilde değerlendirmesi Huntington'un (1997) "Medeniyetler Çatışması" savını zayıf kılan unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

(4) Bin Ladin hakikaten var olan baskıcılara karşı cesurca savaştığından; yaptığı eylemlerde yoksul çoğunluğa zarar vermesine karşın bir kahraman olarak görülmektedir. Eğer ABD onu öldürmeyi başarsa, Bin Ladin bir efsaneye dönüşüp daha da güçlenebilir. Sesini kasetlerle ve diğer yollarla duyurmaya devam eder. Ne de olsa o, somut bir güç olmanın yanı sıra bir sembol aynı zamanda; hem ABD hem de Ortadoğu halklarının çoğunluğu için... (Chomsky, 2002: 50-51).

(5) NATO Anlaşması'nın 5. Maddesi, NATO'ya üye ülkelerden birine yönelik bir saldırı karşısında, bu durumun diğer üye ülkelere de yapılmış bir saldırı sayılacağı ve bu konuda tüm üye ülkelerin ortak bir tutum geliştirmesini garanti altına alan bir maddedir.

KAYNAKÇA

Chomsky, Noam (2002). *11 Eylül*. Çev.: Dost Körpe. İstanbul: Om Yayınevi.

Curran, James (1994). "Kitle İletişim Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası". İçinde: *Medya, İktidar, İdeoloji*. Der. ve Çev.: Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi.

Erdoğan, İrfan (2001). "Kitle İletişimi Örneğinde Siyasal Ekonomi Yaklaşımı Üzerine Bir Tartışma". *Praksis*, 4 (Güz): 276-313.

- Hall, Stuart (1994a). "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü". içinde *Medya, İktidar, İdeoloji*. Der. ve Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi.
- Hall, Stuart (1994b). "Kültür, Medya ve İdeolojik Etki". içinde *Medya, İktidar, İdeoloji*. Der. ve Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi.
- Huntington, Samuel P. (1997). "Medeniyetler Çatışması mı?" Çev. Mustafa Çalık. İçinde *Medeniyetler Çatışması*. Der. Murat Yılmaz. Ankara: Vadi Yayınları.
- İnal, Ayşe (1999). "Medya, Dil, İktidar Sorunu: İletişim Çalışmalarında Medya ve Siyaset İlişisini Nasıl Tartışmalıyız?". *İletişim*, 3: 13-36.
- McQuail, Denis (1983). *Mass Communication Theory*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Mosco, V. (1996). *The Political Economy of Communication*. London: Sage Publications.
- Sholle, David (1994). "Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye. içinde *Medya, İktidar, İdeoloji*. Der. ve Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Ark Yayınevi.
- Wasko, Janet (1989). "What's So 'New' About the 'New' Technologies in Hollywood? An Example of the Study of Political Economy of Communications", İçinde: Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe ve Elen Wartella. Newbury Park (Ed.), *Rethinking Communications Volume 2 Paradigm Exemplars* London ve New Delhi: Sage Publications.

Gazeteler ve Köşe Yazıları:

Akit Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.

Balbay, Mustafa (2001). "Terörün Coğrafyası Yok..." *Cumhuriyet Gazetesi*. (12 Eylül), s. 14.

Balbay, Mustafa (2001). "ABD Eder Müttefikler Öder..." *Cumhuriyet Gazetesi*. (14 Eylül), s. 11.

Cumhuriyet Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.

Çaralan, İhsan (2001). "Kimin İşine Gelir". *Evrensel Gazetesi*. (12 Eylül), s. 1.

Çaralan, İhsan (2001). "Körfez Savaşı Benzetmesi". *Evrensel Gazetesi*. (14 Eylül), s. 15.

Çaralan, İhsan (2001). "Amerikan Propagandasını Halk Yutmuyor". *Evrensel Gazetesi*. (15 Eylül), s. 7.

Çaralan, İhsan (2001). “Amerikan Propagandasını Halk Yutmuyor”. *Evensel Gazetesi*. (15 Eylül), s. 7.

Çaralan, İhsan (2001). “Amerika Kuyruğuna Saldırıyor”. *Evensel Gazetesi*. (18 Eylül), s. 8.

Dilipak, Abdurrahman (2001). “Rüzgar Eken Fırtına Biçer”. *Akit Gazetesi*. (13 Eylül), s. 11.

Dilipak, Abdurrahman (2001). “Kim Vurdu?”. *Akit Gazetesi*. (15 Eylül), s. 11.
Evensel Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.

Milliyet Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.

Öztuna, Yılmaz (2001). “Teröre Savaş İlan Edildi”. *Türkiye Gazetesi*. (14 Eylül), s. 12.

Öztuna, Yılmaz (2001). “Daha İyi Bir dünya”. *Türkiye Gazetesi*. (17 Eylül), s. 12.

Taşgetiren, Ahmet (2001). “ABD Hazine Başkanı'nın Üslubunca” *Yeni Şafak Gazetesi*. (17 Eylül), s. 11.

Türkiye Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.

Yılmaz, Mehmet Y. (2001). “Terörü bayrak direkleri lanetledi”. *Milliyet Gazetesi*. (14 Eylül), s. 2.

Yeni Şafak Gazetesi. 12-18 Eylül 2001.